

Cena uspeha

KUSTEC LIPICER, Simona: Cena uspeha: evalvacijska analiza javne politike boja proti doping v vrhunskem športu v Sloveniji. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Knjižna zbirka Politični procesi in institucije, 2007, 196 strani.

Po tradicionalnem pojmovanju (politična) znanost napreduje s procesom akumulacije (Dryzek 1986: 302). Vendar je poleg potrebe po stalnem dvomu v znanstveno relevantnost s predpostavko neobstoja (do)končnega spoznanja o proučevanem predmetu (K. Popper) za razvijanje znanstvenega kanona pomembna sposobnost povezovanja kompleksnih pojavov. Napredek prav tako pogojuje racionalnost v izboru konkurenčnih razlag, teorij oz. teoretičnih okvirov temeljčega na dobrih kognitivnih razlogih, ki so vidni v moči reševanja problemov, predvidevanju uspeha, konsekvencnosti, preprostosti, jasnosti ipd. Seveda pri tem vsekakor ne smemo spregledati pojma relativnosti v kontekstu sodobne epistemologije in različnih ontoloških determinant, skozi prizmo katerih znanstveniki postavljajo svoje raziskovalne okvire. Tako imamo pri znanstvenem raziskovanju pogosto opravka s paradigmatiskim relativizmom (T. Kuhn) in metodološkim pluralizmom, ki prisegata na kombiniranje različnih raziskovalnih strategij.

Knjiga »Cena uspeha: evalvacijska analiza javne politike boja proti doping v vrhunskem športu v Sloveniji« je konkreten znanstveni prispevek na področju proučevanja javnih politik (ang. *policy analysis*), saj odpira do zdaj neraziskano področje dopinga v vrhunskem športu, ki kot koncept sam po sebi nima enotne definicije oz. ne dosega končne racionalnosti in pogosto ostaja nezadostno raziskan. Kompleksnost številnih determinant problema dopinga v vrhun-

skem športu je zaznati že v preliminarni fazi premisleka o smiselnosti proučevanja izbrane problematike, ki v knjigi dobiva vse znanstvene (strukturne in vsebinske) elemente. Znanstvena relevantnost izbora teme se kaže v številnih elementih, ki so plod avtoričinega preteklega dela oz. preliminarne študije o neraziskanosti izbranega javnopolitičnega področja in razvoja metodoloških konceptov v okviru sodobne znanosti o javnih politikah. Doping v vrhunskem športu – ki je že nekaj let ena zelo aktualnih tematik tako v športnih krogih kot tudi širše v javnosti – pomeni cepitveno linijo predvsem pri posamezniku (poklicnemu športniku), ki lahko kaj kmalu postane žrtev na svoji poti do »uspeha«. Večrazsežnost problema pa se kaže tudi v različnih družbenih pogledih oz. razsežnostih omenjenega problema (vrednotnih, pravnih, političnih, medicinskih, ekonomskih itd.), skozi katere prepoznavamo problemsko večnivojskost in pomen vključevanja multidisciplinarnosti v metodološki okvir, kar je že po Lasswellovem (1965) konceptu potrebno za znanstveno formulacijo in analizo vsake javne politike.

Delo je evalvacijska študija – ideja je plod avtoričinega večletnega ukvarjanja s problematiko dopinga v vrhunskem športu (glej Kustec Lipicer, 2005) – s poudarkom na modelu realističnega vrednotenja ali konkretno empiričnega opazovanja, uporabljenega kot orodje za analizo vzročnih odnosov med vsebinskim okvirom, mehanizmi ter rezultati javne politike, namen pa je podajanje informacij za ocenjevanje in izboljševanje reševanja različnih problemov na raziskovanem področju (npr. Pawson in Tilly, 1997; Foss Hansen, 2005).

Knjigo bi lahko v grobem razdelili na dva vsebinsko in strukturno konsistentna sklopa. V prvem sklopu avtorica poskuša opredeliti pojem vrednotenja (ang. *evaluation*) in jasno prikaže temeljno distinkcijo med vrednotenjem kot fazo znotraj širšega procesa ter evalvacijskim raziskovanjem kot posebno zvrstjo analitičnega postopka za pridobivanje

informacij, ki so podlaga za potencialne sodbe oz. vrednotne ocene. Predstavi tudi različne teorije in širok spekter metod, primernih za različne modele evalvacijskega raziskovanja, pri čemer sledi logiki pomena metodološkega pluralizma in kombinacije različnih metod in tehnik pri proučevanju javnih politik. Tako je prvi sklop knjige prispevek k razvoju akademskega diskurza na področju evalvacije javnih politik, saj ponuja zelo racionalen presek obstoječe literature z izbranega področja in je uporaben za izobraževalni proces, pa tudi kot arzenal teorij, metod in tehnik evalvacijskega raziskovanja, uporabnih za druge raziskave.

V prvem vsebinskem sklopu avtorica opozarja na javnopolitično vlogo države in točke, prek katerih le-ta vpliva na področje športa kot javne politike. Poudarja tudi pomen povezanosti med politično elito in športom kot področjem, ki je skozi zgodovino pomenilo pomembno cepitveno linijo med različnimi političnimi ideologijami in vedno prisotno interesno sfero aktualnega *establishmenta*. Avtorica prav tako poda podroben opis dejanskega stanja javne politike in javnih programov na področju športa v Sloveniji, pri čemer celotno institucionalno in proceduralno strukturo vpne v nadnacionalni kontekst oz. okvir Evropske unije (EU). Slikovno in vsebinsko so jasno prikazani ključni akterji oblikovanja javne politike na nacionalni, subnacionalni in nadnacionalni ravni in odnosi med njimi. Bralec tako dobi pravi vtis o tem, katere so ključne determinante, ki vplivajo na oblikovanje javne politike boja proti dopingu v vrhunskem športu v Sloveniji, kateri so aktualni problemi na tem področju ter kako se (ne) rešujejo.

V nadaljevanju – na prehodu iz prvega v drugi vsebinski sklop – avtorica podrobneje opiše problem dopinga v vrhunskem športu in kronološko prikaže, kako so se ljudje s to problematiko ukvarjali skozi čas. Pri tem predstavi različne primere iz zgodovine športa, s čimer bralcu vsebino knjige zelo približa.

Prek številnih informacij in zanimivega slikovnega gradiva lahko bralec zelo dobro razume problematiko dopinga, obstoječo konstelacijo različnih javnopolitičnih igralcev (institucionalnih struktur) in zapletenost procesa boja proti dopingu, ki prek mednarodnih organizacij (Svet Evrope (SE), EU, World Anti-Doping Agency (WADA)) postaja del globalnega (javno)političnega diskurza.

V drugem sklopu knjige avtorica prodira v bistvo problematike dopinga v vrhunskem športu na nacionalni ravni. Kronološko opiše potek razvoja ključnih institucij s področja boja proti dopingu, ključne programe, predstavi tudi nekaj zanimivih statističnih podatkov in podrobno razloži celoten potek procesa formulacije javne politike – »pot« od problemskega vprašanja do izoblikovane politike. Osnovna enota proučevanja javne politike so trije različni programi boja proti dopingu v vrhunskem športu v Sloveniji, v katerih ključne vidike predstavljajo: informiranje o problemu, edukacija in testiranje vrhunskih športnikov. Avtorica jasno navaja metodološka izhodišča ter uporabljene raziskovalne metode in tehnike, pri čemer upošteva dejstvo o prisotnosti subjektivnih elementov v evalvacijskem raziskovanju in cilju evalvacije, ki je pogosto (lahko) premikajoča se tarča. S kombiniranjem kvantitativnih (npr. analiza različnih zvrsti podatkov) in kvalitativnih (npr. družboslovni intervju) metod se avtorica giba v polju metodološkega pluralizma – nekateri segmenti raziskave se dotikajo tudi primerjalne metodologije (večnivojska primerjava SE/WADA/Slovenija). Vse to celotno analizo postavlja v paradigmatski okvir postpozitivizma, znotraj katerega naj bi javne politike bile opazovane iz različnih zornih kotov in z različnimi metodami, kar posledično upravičuje uporabo multimetodskega pristopa in pogojuje postavitev postulatov le-tega v neko vrsto pluralne oz. relativistične epistemologije (Hanberger, 2001: 46–47, glej tudi Howlett, Ramesh in Perl, 2009: 17–31).

V nadaljevanju avtorica podrobneje predstavi že prej navedene tri segmente različnih programov – informiranje, edukacijo in testiranje vrhunskih športnikov –, ki so osrednje enote izvedene evalvacijske študije. Za ovrednotenje delovanja politike kot celote, zlasti pa njenih učinkov, se osredini na analizo načinov ter obsega in učinkov posameznega programa. Poudari pomen formalnega okvira – vlogo institucij in postopke izvajanja določenih elementov javne politike – in ga skozi besedilo kombinira z različnimi empiričnimi podatki, ki kažejo na stopnjo (ne)izvajanja teh elementov. Ugotovitve o dejanskem stanju na področju boja proti dopingu v vrhunskem športu v Sloveniji avtorica podkrepi z mnenjem osmih (nekdanjih) predstavnikov uradnih državnih institucij, štirih predstavnikov osrednjih civilnodruženih športnih organizacij ter šestnajstih vrhunskih športnikov (27 intervjujev). Uporaba dobesednih citatov neposredno iz intervjujev pripomore k boljšemu razumevanju položaja na operativni ravni in bralcu omogoča boljši vpogled v razsežnost (ne)izvajanja javne politike, pa tudi vsebinski vpogled v probleme vrhunskih športnikov in njihovo vlogo v sodobni družbi. Avtorica poskuša v knjigi kombinirati akademsko in praktično znanje, kar Dryzek (1980) – kot element postpozitivistične paradigme – veže na pomen hermenevitične tradicije pri analizi javnih politik (*hermeneutic policy analysis*), ki zahteva sintezo znanja kot produkta dialektične izmenjave med znanstvenim in praktičnim znanjem, proizvod tega pa so boljše (alternativne) rešitve obstoječih družbenih problemov (v Fischer, 1993: 335).

Spoznanja in predlogi, predstavljeni v nadaljevanju, so plod prej omenjene interakcije, v knjigi predstavljene kot nekakšen *brainstorming* na področju javne politike boja proti dopingu. Avtorica ugotavlja, da v omenjeni politiki obstaja več interpretacij narave problema dopinga, pri čemer ga nekateri razumejo kot le enega izmed problemov v družbi in ne vidijo posebne potrebe po globljih spremembah javne politike,

drugi pa kot problem s širšo družbeno relevantnostjo in zahtevajo globlje spremembe v smeri reinstitucionalizacije in nove operacionalizacije obstoječe javne politike. Povzamemo lahko, da je izvedena evalvacijska analiza odprla velik nabor zelo širokih in vsebinsko raznolikih vprašanj in tako obogatila arzenal alternativnih rešitev, uporabnih pri urejanju obstoječih odnosov med športom in javno politiko. Tako je izpolnjen osnovni namen avtoričinega pisanja, saj je jasno pokazala na značilnost izvajanja evalvacijskega raziskovanja javnih politik in teoretično-metodološke smernice aplicirala na konkreten primer javne politike.

Knjiga »Cena uspeha: evalvacijska analiza javne politike boja proti dopingu v vrhunskem športu v Sloveniji« dr. Simone Kustec Lipicer z več strani pripomore k napredku sodobne znanosti. Opozarja na kompleksnost družbenih problemov in potencialne različnosti pri konstrukciji družbene realnosti (sociološko), na pomen političnega elementa pri razumevanju in konceptualizaciji družbenih problemov (politološko oz. *policy* analitično), v empiričnem delu pa v luči eksistencializma opozarja na pomen ter individualno in družbeno odgovornost do spoštovanja življenja in zdravja posameznika (medicinsko in filozofsko). Tako je knjiga pomemben kamenček v mozaiku sodobne (politične) znanosti, kjer čakajoč na novega bralca kot akumulacijsko gradivo vidno pripomore k sledenju oz. razvijanju znanstvenega kanona.

Literatura

- DRYZEK, J. S. (1986): *The Progress of Political Science*. The Journal of Politics 48(2), 301–320.
- FISCHER, F. (1993): *Reconstructing policy analysis: A postpositivist perspective*. Policy Sciences 25(3), 333–339.
- FOSS HANSEN, H. (2005): *Choosing Evaluation Models: A Discussion on Evaluation Design*. Evaluation 11(4), 447–462.

- HANBERGER, A. (2001): *What is the Policy Problem? Methodological Challenges in Policy Evaluation*. *Evaluation* 7(1), 45–62.
- HOWLETT, M., RAMESH, M., PERL, A. (2009): *Studing Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford, Oxford University Press.
- KUSTEC LIPICER, S. (2005): *Dileme o poseganju države v civilno družbo: primer državne regulacije na področju dopinga v vrhunskem športu v Sloveniji: doktorska disertacija*. Ljubljana, FDV.
- LASSWELL, H. D. (1965): *The Policy Orientation*. V: LERNER, D., LASSWELL, H. D. (ur.): *The policy sciences*. Stanford, Stanford University Press, 3–15.
- PAWSON, R., TILLEY, N. (1997): *Realistic evaluation*. London [etc.], Sage.

Zakaj je kapitalizem lahko tako privlačen?

BOLTANSKI, Luc in CHIAPELLO, Ève:
The New Spirit of Capitalism. London
in New York, Verso, 2005, 636 strani.

Angleški prevod obsežne študije Novi duh kapitalizma, ki sta jo podpisala profesor sociologije Luc Boltanski in profesorica menedžmenta Ève Chiapello, je ne glede na to, da je izšel šele šest let po prvi izdaji knjige v francoščini, še vedno čtivo, ki vsekakor zasluži pozornost. Ob njenem branju bralec ali bralka dobi občutek, da je to knjiga, ki je vse prej kot zastarela. Osrednja nit resda morda nekoliko preobširno napisane knjige, ki s svojimi več kot šeststo stranmi bralca ali bralke nikakor ne more prepričati, da knjiga ne bi bila privlačnejša in vsaj enako dobra, tudi če bi bila krajša, je prikaz sprememb, ki so se v kapitalističnem proizvodnem sistemu začele dogajati v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja in za katere lahko z gotovostjo trdimo, da še vedno potekajo.

Zaradi aktualne vsebine in posrečene metodološke zasnove knjige, ki se sprememb v kapitalističnem proizvodnem sistemu loti na način podrobne analize najodmevnejših menedžerskih tekstov, ki so nastali in uživali tudi svetovni ugled med letoma 1960 in 1990, ni presenetljivo, da knjiga že od svojega prvega izida ni pustila ravnodušnih niti družbenih teoretikov niti aktivistov, postala pa je tudi eno temeljnih referenčnih del v samem poslovnem svetu. Ne glede na to, da gre za knjigo, ki je predvsem kritična analiza kapitalizma oziroma teoretski poskus postavitve nove in sodobne kritike kapitalističnih praks, je v njej mogoče najti tudi nešteto teoretskih nastavkov, ki jih sodobni

menedžerji s pridom lahko uporabijo za učinkovitejšo in uspešnejšo organizacijo, delovanje in upravljanje svojih podjetij ali družb. To pa je pravzaprav popolnoma skladno z eno temeljnih teoretskih predpostavk knjige, ki nas podrobno podučijo o tem, da je ravno praktičiranje kritike kapitalizma v času okrog maja 1968 samemu kapitalizmu ponudilo rešilno bilko. Torej o tem, kako je kapitalizem na podlagi svoje notranje transformativne zmožnosti vključil vase revolucionarne zahteve po odpravi trde fordistične tovarniške discipline, želje po večji svobodi, fleksibilnosti, nestalnosti itd. Torej o tem, da so se revolucionarne zahteve znotraj novih kapitalističnih praks spremenile v sredstvo zatiranja. Knjigo Novi duh kapitalizma je torej mogoče brati kot odgovor na vprašanje, zakaj kapitalizem vedno potrebuje tudi kritiko in/ali sovražnike.

Ena osrednjih trditev, ki jih v knjigi zagovarjata Boltanski in Chiapellova, je namreč ravno to, da se je kapitalizmu iz krize, ki je zaznamovala šestdeseta in sedemdeseta leta dvajsetega stoletja, uspelo izviti ravno s tem, da je ljudem ponudil to, kar so 'želeli'. Kot trdita avtorja, naj bi ravno kritika kapitalizma po letu 1960, ki je prihajala predvsem iz umetniških vrst in je poudarjala željo po večji svobodi in avtonomiji, pomembno pripomogla k vzpostavitvi tega, kar avtorja imenujeta novi duh kapitalizma. S tem izrazom, ki jasno kaže na weberjanske korenine njune analize, razumeta sklop ideoloških praks, ki na relativno nenasilen način zadovoljujejo pričakovanja ljudi od kapitalizma in kapitalizem hkrati delajo znosen in celo privlačen za najširši krog ljudi. Izraz duh kapitalizma razumeta kot sistem idej, skupnih vrednot in verovanjskih praks, ki razlagajo obstoječi politični red, legitimirajo obstoječe hierarhije in odnose oblasti, ohranjajo skupinske identitete ter se materializirajo v različnih organizacijskih, institucionalnih in pravnih mehanizmih. A, kot avtorja utemeljita že na začetnih straneh knjige, duh kapitalizma zanj ne pomeni ideološke nadzidave, ampak

ga razumeta kot nekaj, kar je notranje samemu procesu kapitalistične akumulacije. Duh kapitalizma je ideologija kapitalizma, ki hkrati legitimira in pospešuje proces kapitalistične akumulacije. Zato v procesu kapitalistične akumulacije igra pomembno vlogo, kajti kot dominantna ideologija ljudem ponuja predvsem način obnašanja in delovanja. V nasprotju z Maxom Webrom, ki je razvil koncept duha kapitalizma zgolj v kontekstu zgodovinskega nastanka modernega kapitalizma, Boltanski in Chiapellova predstavitva spremenjen koncept, ki ustreza tudi že vzpostavljenemu in dobro utečenemu kapitalizmu.

Z izrazom novi duh kapitalizma Boltanski in Chiapellova opisujeta ideološke spremembe, ki spremljajo sodobne spremembe v kapitalizmu. Njuna teza je, da vsako obdobje kapitalizma oziroma vse večje strukturne spremembe pri kapitalističnem proizvodnem načinu zahtevajo novo pripadajočo ideološko konstelacijo oziroma novo ideološko dopolnilo. To pomeni, da se duh kapitalizma bolj ali manj nenehno spreminja in da je do zdaj doživel že nekaj zgodovinskih transformacij. Novi duh kapitalizma, ki ga predstavljata v pričujoči knjigi, je tako po njenem mnenju že (vsaj) tretja pojavnost oblika tovrstne ideologije. Prvi duh kapitalizma naj bi tako po njenem mnenju ustrežal začetkom industrijskega kapitalizma oziroma kapitalizmu manjših družinskih podjetij v 19. stoletju. Za drugega duha kapitalizma pravita, da je nastal okrog leta 1940 in deloval vse do leta 1970, torej v času velikih industrijskih podjetij, v času množične in standardizirane proizvodnje in porabe, v času močnih sindikatov in močne nacionalne države, torej v času, ki ga je mogoče označiti tudi kot čas fordizma. Novi oziroma tretji duh kapitalizma, ki je začel nastajati v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, pa ustreza današnji obliki kapitalizma, kognitivnemu kapitalizmu, postfordizmu ter globalizirani, fleksibilni in diferencirani proizvodnji in porabi.

Značilnosti novega oziroma tretjega duha kapitalizma Boltanski in Chiapellova luščita predvsem iz menedžerskih besedil, ki so po njenem mnenju pravzaprav največja zakladnica zapisane ideologije kapitalističnega proizvodnega načina. Predvsem za namene nazornejšega opisovanja nove menedžerske ideologije oziroma novega duha kapitalizma avtorja izdelata poseben konceptualni aparat, s pomočjo katerega razlagata vlogo, ki jo ima novi duh kapitalizma v procesu kapitalistične akumulacije, hkrati pa, z njegovo aplikacijo na poprejšnji dve zgodovinski obliki duha kapitalizma, prikazujeta temeljne razlike med vsemi tremi ideološkimi formacijami. Po Boltanskem in Chiapellovi mora namreč vsak duh kapitalizma, če želi uspešno vplesti ljudi v kapitalistični proces, kar je pravzaprav njegova prva naloga, ponuditi ideološke odgovore na tri ključna vprašanja, in sicer: *kakaj je kapitalizem privlačen, kako zagotavlja varnost za vpletene in njihove družine ter kako je povezan s pravičnostjo*. Vsak duh kapitalizma, kot legitimirajoča in mobilizacijska ideološka formacija namreč izraža *navdušenje* nad kapitalizmom, prikazuje ga kot sistem, ki ljudem lahko pomaga zablesteti in jim nenazadnje dati občutek zadovoljstva in zadovoljenosti. Diskurz duha kapitalizma je zato ponavadi povezan s poudarjanjem različnih oblik 'osvoboditev', ki naj bi jih ponujal kapitalizem. Prvi duh kapitalizma v devetnajstem stoletju je v tem stilu poudarjal raznolike oblike prostorskih osvoboditev, ki so ljudem omogočale, da so se odlepili od lokalnih (vaških) skupnosti, od zemlje, od družine in od tradicionalnih oblik osebne odvisnosti. Drugi duh kapitalizma je ljudi za vključitev v kapitalistične prakse navduševal s tem, da je ponujal priložnosti gradnje osebnih poklicnih karier in zaposlitev na pomembnih delovnih mestih. Danes, v času tretjega duha kapitalizma, pa se navdušenost nad vključenostjo v kapitalizem zagotavlja z diskurzom odprave avtoritarnih šefov, s praksami spodbujanja inovativnosti in ustvarjalnosti, z uničenjem vseh vrst rutin ter

z uvajanjem nenehnih sprememb. Velike razlike je pri vseh treh zgodovinskih oblikah duha kapitalizma mogoče opaziti tudi pri načinu, kako si sam kapitalizem predstavlja reševanje vprašanj, povezanih s *socialno varnostjo* delavcev in njihovih otrok. Prvi duh kapitalizma je reševanje socialnih vprašanj povezoval s samim pojmom zasebne lastnine, z osebnimi odnosi in dobroteljnostjo. Drugi duh kapitalizma je ponujal odgovore v kontekstu dolgoročnega načrtovanja, poklicnih poti in socialne države. Kot prikazujeta Boltanski in Chiapellova, je ena ključnih značilnosti tretjega duha kapitalizma, da o socialni varnosti govori še zgolj za mobilne in prilagodljive ter v povezavi z diskurzom o upravljanju sebe. Zadnja oziroma tretja dimenzija vsakega duha kapitalizma v konceptualni shemi, ki jo izdelata avtorja, zadeva *pravičnost* oziroma niz argumentacij o tem, kako kapitalizem zagotavlja pravičnost, kako je povezan s poštenostjo in kako pripomore k skupnemu dobremu. Medtem ko je za prvega duha kapitalizma veljalo, da je govoril o pravičnosti samega tržnega mehanizma, za drugega duha kapitalizma, da je pravičnost povezoval z učinkovitostjo in z ravnanjem glede na postavljene cilje, je za tretjega duha kapitalizma mogoče reči, da na tovrstna vprašanja odgovarja z diskurzom o mobilnosti, o sposobnosti mreženja in s tem, da je čisto vsak projekt nova priložnost, ki jo je pač treba izkoristiti.

Od vseh treh zgoraj naštetih dimenzij, ki jih vsebuje vsak duh kapitalizma, sta Boltanski in Chiapellova največ pozornosti namenila dimenziji pravičnosti. Da bi čim bolj natančno opisala idejo pravičnosti, kakor jo danes obravnava menedžerska literatura, v svojo študijo vpleteta teoretski koncept, ki ga je že pred tem, v sodelovanju z Laurentom Thévenotom, razvil Luc Boltanski. To je koncept opravičilnega diskurza kapitalizma, ki poskuša npr. opravičevati, da je bila določitev neke vrednosti ali prerazporeditev dobrin storjena na pravičen in legitimen način. *Cité* ali *city*, kakor poimenujeta tovrstni režim opravičevanja, je sestavljen

iz množstva družbenih konvencij in razporeditev, ki se nanašajo na obče dobro in težijo k vsesplošni veljavnosti. Za kompleksne moderne družbe naj bi veljalo, da znotraj njih deluje več tovrstnih opravičilnih režimov. Pri pregledu menedžerske literature iz devetdesetih let dvajsetega stoletja pa Boltanski in Chiapellova ugotovita, da vseh šest načinov opravičevanja, ki sta jih pred tem identificirala Boltanski in Thévenot, ne more popolnoma opisati tipa opravičevanja, ki je značilen za novega duha kapitalizma. Nov in še posebej značilen tip opravičilnega diskurza današnjega časa zato poimenujeta projektni ali konektivistični *city*. Pravita, da je to oblika opravičevanja kapitalizma, ki svoje argumente črpa iz diskurza o mrežnem organiziranju, mobilnosti in uporabnosti osebnih stikov. 'Veliki' in uspešni ljudje so namreč tisti, ki so prilagodljivi, fleksibilni, inovativni, omreženi in sposobni iztržiti največ koristi iz svojih socialnih vezi. Torej tisti, ki so sposobni gladko, hitro in z navdušenjem prehajati od enega projekta k drugemu. Ključ do uspešnosti je namreč ravno aktivnost. A ta aktivnost se bistveno razlikuje od aktivnosti, ki jo je predvsem znotraj drugega duha kapitalizma definiral t. i. industrijski *city*, ko je aktivnost pomenila 'delo', biti aktiven pa 'vključenost v stabilen mezdni odnos'. V nasprotju s tem projektni *city* aktivnost definira kot dejavnost, ki nima (več) jasno določenih meja med delom in nedelom, med stalnostjo in nestalnostjo zaposlitve, med plačanim in neplačanim (prostovoljnim) delom ter med produktivnim in neproduktivnim delom. Projektni *city* namreč življenje predstavlja kot niz različnih projektov in bolj ko se ti med seboj razlikujejo, več so vredni. To, kar šteje, je nenehna aktivnost, kajti 'veliki' ljudje nikoli niso brez projekta, brez idej in še preden končajo en projekt, že razmišljajo naprej, o novem projektu. Če nisi takšen, če nimaš socialne mreže, če si nemobilen, ukoreninjen, neprilagodljiv in nepripravljen na različne nove izzive, si danes obsojen na neuspeh. O konkretni generativni moči tega

ideološkega diskurza sodobnega duha kapitalizma najbrž ni treba izgubljati besed, kajti opaziti ga je domala vsepovsod: utemeljuje ga znanstveni in akademski diskurz, prenaša se v institucionaliziranem medijskem diskurzivnem polju, privzga se skozi šolski aparat, doma in ne nazadnje na samem trgu delovne sile. Za novega duha kapitalizma je s tega vidika moč reči tudi, da deluje kot red diskurza v pomenu, ki ga je definiral Michel Foucault.

Da bi čim bolj natančno opredelila generativno moč tega novega diskurza kapitalizma in obliko sodobnega proizvodnega sistema, Boltanski in Chiapellova v knjigi podrobno opisujeta tudi konkretne oblike organizacije dela, delovnega procesa in menedžerske prijeme, v katerih je ta novi duh kapitalizma zapisan. Zato knjiga ponuja tudi natančen in kakovosten opis sprememb, ki so povezane s prehodom od fordizma k postfordizmu in od toyotizma k še bolj fleksibilnim, modularnim in projektno naravnanim oblikam organizacije proizvodnega načina in akumuliranja vrednosti. V povezavi s temi spremembami avtorja predstavitva tudi temeljne smernice t. i. novega menedžmenta in novo vlogo sodobnih menedžerjev, ki jim novi duh kapitalizma v menedžerskih priročnikih veleva, naj se ne obnašajo (več) kot avtoritarni in nadrejeni šefi, temveč kot umetniki, trenerji in motivatorji, kot intuitivni, odprti, domiselni in ustvarjalni ljudje, ki so nenehno v gibanju. Ta nova figura menedžerja, ki nedvomno predstavlja 'velikega' človeka sodobnega kapitalizma, zelo ilustrativno potrjuje eno osrednjih trditev, ki jih v knjigi zagovarjata avtorja, in sicer, da je kapitalizem v zadnjih tridesetih letih vase vključil lastno kritiko, jo predelal in se z njo okoristil.

Predstavitev kapitalizma kot družbene formacije, ki si svojo kontinuiteto zagotavlja tudi s tem, da se notranje spreminja, pri čemer svoje kritike nevtralizira tako, da jih uresniči, bralca in bralko prej ali slej napelje na vprašanje o tem, kaj je s kritiko kapitalizma danes. Boltanski in Chiapellova svoj pogled na sodob-

ne kritike kapitalizma predstavita predvsem v tretjem delu knjige. Pravita, da se ta pomembno razlikuje od obeh oblik kritike kapitalizma, ki sta že od devetnajstega stoletja naprej poudarjali bodisi zahteve po večji svobodi in pristnosti (umetniška kritika) bodisi zahteve po odpravi revščine in izkoriščanja (družbena kritika). Čeprav je danes dominantni diskurz kapitalizma vključil vase predvsem ideje umetniškega dela kritike, so po revolucionarnih sedemdesetih letih dvajsetega stoletja utihnili tudi močni glasovi družbene kritike. Ponovno oživljanje družbene kritike, na katero stavita tudi avtorja, se je sicer začelo že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. A kot pravita Boltanski in Chiapellova, se ta kritika od prejšnje družbene kritike bistveno razlikuje v tem, da je manj revolucionarna, in sicer tako, da namesto izkoriščanja in razrednega boja poudarja 'le še' izključenost. Sodobni družbeni kritiki avtorja zamerita predvsem to, da se osredinja predvsem na različne izključene skupine z obrobja družbe, ki so brez glasu, brez doma, brez dokumentov, brez dela, brez pravic itd. Po mnenju avtorjev bi bilo treba tej politizaciji izključenosti, ki jo prakticirajo tudi sodobna družbena gibanja, dodati novo dimenzijo, ki izključenosti ne bi več prikazovala zgolj kot nesrečo nekoga, proti kateri se je treba boriti, temveč bi jo povezala z izkoriščanjem in tako razkrila strukturna nesorazmerja in mehanizme ustvarjanja (presežne oziroma dodane) vrednosti v sodobnem kapitalizmu. Tudi zato avtorja v posebnem podpoglavju podata svoje razmišljanje o tematiki izkoriščanja in o novi delovni teoriji vrednosti, ki velja za sodobno družbo mreženja, za fleksibilen način akumulacije in kognitivni kapitalizem. Avtorja se v knjigi podrobno lotita tudi analize umetniške kritike, a onkraj tega kot najustreznejše in najmočnejše orodje in orožje v boju proti novemu duhu kapitalizma omenjata ravno prakticiranje in udejanjanje tovrstne družbene kritike. Ne glede na zapisano namreč še vedno trdno verjameta v moč kritike.